

BIHARY Gábor

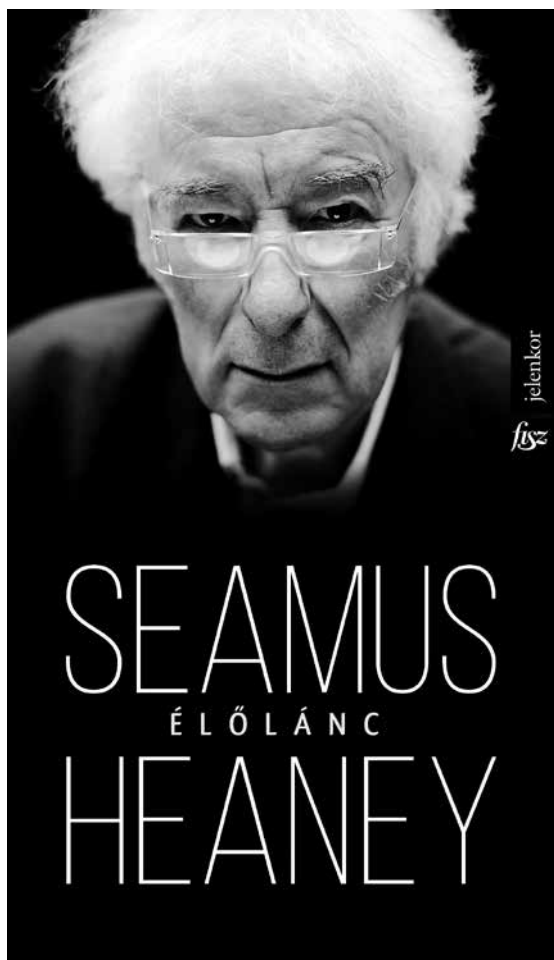
Hiteles költészet

Megkockáztatható, hogy a kortárs irodalmunkat a világirodalmi érdeklődés növekedése jellemzi. Ezt a kifejezetten fordítás köré szerveződő online felületek (versumonline, lelkigyakorlatok) elindulása mellett az is bizonyítja, hogy a FISZ és a Jelenkor kiadó nemrégiben közös sorozat elindításáról döntött. A *Horizontok* immár negyedik kiadványát, Seamus Heaney Élőlánc című könyvét idén tavasszal vehettük kézbe először. A Nobel-díjas ír költő életművének nagy részét ismerhetjük magyarul, hiszen az elmúlt évtizedekben két fordításkötet is napvilágot látott, amelyeket a válogatott versek nagyszabású kiadása követett 2010-ben. A Heaney-t fordítók sorát látva (Tandoritól Gerevich Andrásig) pedig azt mondhatjuk, hogy e költészet megszólító erejét nem kötik meg generációs elfogultságok, gyorsan erodálódó divatok.

Az Élőlánc verseit olvasva választ kaphatunk e jelenség okaira. A könyv témavilága az elmúlással, a halállal való szembesülésként írható le. A számvetés gesztusa határozza meg a műveket, amelyek mégsem lesznek komorak vagy sötét tónusúak, hiszen a gyerekkori és az ifjúság éveikhez köthető emlékek derűs, a pátosztól és a nosztalgiától mérsékeltlen ódzkodó felidézése másféle hangoltságot teremt. Az Élőlánc pontos, bátor szembenézés a létezéssel és annak homályba borulásával.

A szövegek ilyen olvasatát a hátlap és a kötet végén lévő szerkesztői jegyzet életrajzi referenciákkal kontextualizálja – például a szerző 2013-ban bekövetkezett halálával, vagy azzal, hogy a 2006-os stroke után készült művekben az „öregségnek, betegségnek semmilyen jele nem érződik sem a teremtőerőn, sem a megformálás művéségén.” Ezek az információk előzetesen formálják a befogadást, a versekről gondolkodva nem is iktathatóak ki maradéktalanul, érdemes azonban nem a halál ténye felől visszatekinteni a szövegekre és „dokumentumosítani” azokat (még ha ezek az információk nem is iktathatók ki maradéktalanul a szövegekről gondolkodva), mert az Élőlánc nem a kultikus, hanem a kritikai értelmezésre hív fel. Teszi ezt úgy, hogy gyakran említ konkrétumokat (mint a szerző szülőföldje, iskolái), ám a megszólalást inkább a direkt kimondás kerülése, valamiféle rejtőzködés jellemzi. A „*Ne lettem volna ébren*” című kezdővers többértelmű lírai alaphelyzete és vonatkozásainak, deixiseinek interpretáció előtti nyitottsága miatt lesz izgalmas és megrendítő („Szinte fenyegető volt, ahogy, / Mint valami állat, odajött a házhoz, // Hírnök roham, ami akkor és ott / Átlépte a megszokott határát.”) Ahelyett, hogy egyetlen életutat lokalizálnánk, illetve egyetlen alakot rekonstruálnánk a versekből, vagyis leszűkítenénk, kodifikálnánk a jelentésüket, célszerű beszédművekként olvasni őket, amelyek így az emlékezés és a számvetés egyetemességébe helyeződnek át, és amelyek az olvasó számára az említett élmények sajátosságában való részesülését nyújtják. Egyszerűbben fogalmazva: számomra ismeretlen tájak és események felhasználásá-

val a szövegek saját létem végességét érzéktik meg. Az elmúlás tapasztalata nyelvi effektus lesz, nem külső adatok korrelátuma.

A halállal való számvetés során gyakran tűnik fel az apa alakja, mindezt szűrt, elhallgatott, szinte szemérmes utalások alapján állíthatjuk. Az *Album* emlékei között az oly ritka apai ölelések villannak fel: „A harmadik // A lépcsőfordulón, az utolsó héten. / Fürdeni támogattam, jobb karomat / Tartva alkarja pókhálósúlya alatt.”; a *Hátsók* címűben pedig a mosdatásról, a meztelen atyai test tabusértő látványáról olvasunk. Az *Élőlánc* egyik többször idézett műve, az *Aeneis* VI. éneke is az apai jelenlétet emeli ki, mert Vergilius eposzának e fejezetében Aeneas a holtak birodalmába látogat, ahol apja árnyát kutatja. *A folyóparti rét* című szövegben megjelenő fordító „összekavarja” a tolmácsolt eposz és az otthona tájait, a Léthét egy ír folyóval felelteti meg, játékba hozva és reflektálva a Léthetoposz működésmódját. Az ironikus fényvel megvilágított vers (a fordítással szemben olvasói-kiadói elvárások fogalmazódnak meg) ezzel együtt is a túlvilágra készülődésről beszél. A

rákövetkező mű, *A 110-es járat*, az *Aeneis*hez hasonlóan tizenkét szakaszból áll, amelyben a lírai én utazása a könyvvásárlástól (természetesen Vergiliust cipel) a hazatérésen át az emlékek formájában tárolt otthon(osság) kifejezéséig tart. A versben lévő néhány célzást nem nehéz azonosítani az észak-írországi terrorcselekményekkel, de a monumentumállítási törekvéseket nélkülözi a szöveg, a markáns antik allúzió miatt általánosabb jelentéseket rendel magához (ahogy például a Heaney-vel kapcsolatban többször emlegetett Oravecz Imre Szajlája): „Hány este, mikor csak vártunk, figyeltünk / A halra. És az az este, mikor az árban / A vidra feje bukkant fel, vagy talán // Egy felszíni redőt, villanást néztünk / Vidrafejnek? Kétségtelen volt viszont / A villanás, a forduló hurok az eleven, // Fekete vízben.”

Az antik műveltséget lépten-nyomon nagy könnyedséggel hivatkozó kötet sűrű minitáztában a látszólag odavetett sorokból is szédítő horizontok tárulnak föl: „Látták, hogy Odüsszeusz végül // Hétköznapi sors mellett dönt”. Ezt a sajátosságát és a klasszikus, kötött versformák (gyakori a tizenkét soros, rímtelen, „roncsolt” szonettforma) hagyományának jelenlétét az informatív, hasznos jegyzet Radnóti költészetével állítja párhuzamba, amennyiben a nyugati kultúra mindkettejüknél a „zavaros jelen” elleni menedékhelynek tűnik. Egy hangsúlyosan poétikai jelenség biográfiai megokolása a Radnóti-recepcióban is némileg érvek hí-

ján, afféle megkövesedett véleményként tornyosul, Heaney esetében pedig elmondható, hogy művészetében kezdettől fogva kitüntetett figyelmet kap az írásbeliség, amit a töltőtoll képe szinte szimbólumként hordoz a teljes életműben és az Élőláncban is. *A Conway Stewart* fetiszálja a tollat, a *Remeteénekek* vallásos rajongással és alázattal szól az iskoláról, a tudás szentélyéről, valamint az ír művelődés korai szakaszának könyveiből citál, összemossa a diák és a kódexírók hangját. Ezáltal a folytonosság és az őrzés intelme hangsúlyozódik: „Én a helytállásban hiszek, / Hogy a könyvek konokul megmaradnak, / Nem tűnnek el.” A kéziratossághoz való ragaszkodásba nem ékelődnek kultúrpeszsimista szólalmok, a jelen digitális civilizációja fel sem tűnik, így összehasonlításra sincs alkalom. Inkább azt mondhatnánk, hogy az én számára létesülő világ elidegeníthetetlenül erre a kultúrára alapozódik, pontosabban így létezik; a műveltség otthonossága okán (nyilvánvaló óvó funkciója mellett) a lét módusza.

A kereszténység is magától értetődően a versvilág része; a *Csoda* című szöveg a béna ember meggyógyítását alludálja a bibliából, a beteg testet a tetőről leeresztő barátok áldozatára irányítva a figyelmet; valamint a katolikus szertartásrend is többször megjelenik az emlékezésben (*Alamizsnás persely*). Az ír szerzetes, Szent Kolumba fontosságát kiemeli az, hogy fordít tőle Heaney – a *Colum Cille Cecinit* című szövegben az írás tevékenysége kultúrhéroszi szereppel ruházódik fel, a lezárásban az írek eltűnését vizionálva. A *Loughanure* a könyvben lévő tradíciókat összegzi, az antik művek és a túlvilágot megjárt irodalmi alakok (a lírával egybefonódott Orpheusz, illetve Dante) mellett az ír mitológiát és a kereszténységet (Heaney tömörségére újabb példa: „Eljön-e a Te Országod? / A keresztelő óta homály rejti, // Törékeny, mint vízen a fény.”) A halál- és túlvilágképzetek kulturális kódjainak felhalmozása egyenes úton vezet el a nyelviség kérdéséhez, hiszen a mítoszok csak ír nyelven elérhetőek: „Akkor a nyelv és a vágó talán a felhőpamacsos / Égbe emel, és felfénylett volna a horizont, / Felcsillant volna Loughanure tava.”

Korrelálva az eddigiekben érintett kulturális talapzattal, az Élőlánc a nyelviségre is nagy gondot fordít. A név, a megnevezés aktusa az emlékek előhívhatóságával és újraélésével függ össze a nagyszerű *Kokszpor* című alkotásban: „A hangja több / Nekem minden / Allegóriánál. // *Koksz-kosz.* / *Szeneskanna-karistolás.* / *Karc-karc.*” A nyelvileg és kulturálisan konstituálódó világ fontos az ének, s talán ez adja a Heaney-költészet rangját: európaisága magában foglalja azt is, hogyan lehet a saját (kisebbségi) kultúrába vetve viszonyulni ehhez a közös kincshez. Az Élőláncban a természet, különösen a növények nevei a fontosak (a korábbi kötetekhez képest kevésbé központi a mocsár vagy a tőzeg birodalma). A *Régi refrén* („*Csete* – / A bodza / ábrándja cseppen, // *Típpan* – A szénafű / Tapintatos ragaszkodása”) vagy a *Füvészkönyv* soraiban a név hangzása vigaszt jelent az elmúlással szemben: „Hol lelhető meg újra / Egy máshol-világ, // Térképen, atlaszon túl, / Ahol minden önmagából // És önmagába fűződik, / Mint fészekben a fűszálak?”

A magyar kiadás közli a Nobel-díj átvételekor mondott beszédet, Seamus Heaney az őt ért hatások között említi „Keats *Az őszhöz* című ódáját, mert frigiditásként tartja egyben a nyelvet és az érzékelést”; továbbá „Robert Frostot a földműves pontosságáért és kifinomult valóságérzékeléséért”. Ezek a megjegyzések jól hasznosíthatóak e költészet volumenének megértéséhez. A fordítók (Ferencz Győző, Gerevich András, Imreh András, Mesterházi Mónika, Szilágyi Mihály) állhatatos munkájának hála fontos versek váltak elérhetővé magyarul – reméljük, hamarosan a teljes életművet is megismerhetjük anyanyelvünkön.

(Seamus Heaney: *Élőlánc*. Jelenkor Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2016. 120 o. ISBN 978-963-676-575-0)